

İLKOKUL 3. SINIFTA İNSAN HAKLARI FARKINDALIĞI GELİŞTİRMEYE YÖNELİK BİR EYLEM ARAŞTIRMASI

AN ACTION RESEARCH TO DEVELOP HUMAN RIGHTS AWARENESS IN THE THIRD GRADE

Seray DOĞRU ORAL¹

Başvuru Tarihi: 07.04.2019 Yayıma Kabul Tarihi: 20.01.2020 DOI:10.21764/maeuefd.550400
(Araştırma Makalesi)

Özet: Bu çalışmanın amacı ilkokul 3. Sınıf öğrencilerine verilen insan hakları eğitimi aracılığıyla insan haklarıyla ilişkili kavramlara yönelik farkındalık geliştirmek ve çalışmanın sonunda öğrencilerin insan hakları eğitimine ilişkin görüşlerini belirlemektir. Bu nedenle nitel araştırma desenlerinden eylem araştırması kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu farklı akademik başarılarıdaki 14 öğrenci oluşturmuştur. Bu öğrencilerin 6'sı erkek 8'i kızdır. Veri toplama araçları olarak kamera kayıtları (yapılandırılmamış gözlem) ve yarı yapılandırılmış görüşmeler kullanılmıştır. Uygulama süreci tamamlandıktan sonra tüm veriler bütün olarak değerlendirilip çözümlenmiştir. Görüşmelere ilişkin ses kayıtları ve gözlemlere ilişkin kamera kayıtları yazıya aktarılmış daha sonra içerik analizi yapılmıştır. Araştırmanın gözlem sonuçları incelendiğinde öğrencilerin üzerinde en fazla durdukları değerler saygı değeri olduğu, yaşadıkları çevrenin farkında olma becerilerinin yüksek olduğu görülmüştür. Öğrencilerin hak kavramıyla ilgili olarak en iyi sergileyebildikleri davranışın, temel haklara örnekler verme olduğu gözlenmiştir. Görüşme sonuçlarına göre ise öğrencilerin insan hakları eğitimi uygulamasının sevdikleri yönü kendilerine temel hakları öğretmesi olmuştur. Yöntem olarak somut ve oyuna dayalı, içerik olarak da daha fazla örnek olay etkinlikleri olan bir uygulama istediklerini ifade eden öğrenciler insan hakları eğitimi uygulamasının yaşamlarında kullanabilecekleri bilgileri kazandırdığını düşünmektedir.

Anahtar sözcükler: *insan hakları eğitimi, farkındalık eylem araştırması*

Abstract: The aim of this study is to develop awareness in the 3rd grade students regarding human rights concepts through human rights education, and to determine the students' views as to human rights at the end of the study. For this reason, action research, a type of qualitative research designs, was used. The study group consisted of 14 students, 6 boys and 8 girls, with different academic achievement levels. Video camera recordings (unstructured observation) and semi-structured interviews were used as data collection tools. After the implementation process was completed, all data were evaluated and analysed as a whole. Video recordings of observations and audio recordings of interviews were transcribed and then content analysis was performed. When the observation results of the research are examined, it is seen that the value that the students most emphasize is respect and the skills of being aware of the environment they live in are high. It has been observed that the behaviour students could demonstrate best related to the concept of rights is exemplifying basic rights. According to the results of the interview, students think that their favourite aspect of human rights education practice is that it teaches them basic rights. Students expressed that they wanted a practice whose method is concrete and game-based and whose content includes more case studies. They also stated that human rights education practice provided information they can use in their daily lives.

Keywords: *human rights education, awareness, action research,*

¹ Seray Doğru Oral, Doktora Öğrencisi, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi, seraydogru92@hotmail.com, ORCID NO: 0000-0001-7144-8476

Giriş

Hızla gelişen ve dönüşen dünyanın büyük bir bölümünde eğitim kademelerinde bireylere yüklenen bilgiler belirlenirken, toplumun refaha ulaşması için bilimsellik ve teknokratlık gibi alanlar ciddi oranda göz önünde bulundurulmaktadır (Kale, 2003). Ancak bu nicel birikimler toplumsal gelişmişliğin tek göstergesi olmamakta buna ek olarak nitel birikimin kalitesinin anlaşılmasında yetiştirilen bireylerin duyuşsal özellikleri önem taşımaktadır. Kendisini ve çevresini anlamaya ve dönüştürmeye çalışan, donanımlı yaşantılara sahip, toplumun diğer üyeleriyle olumlu etkileşimler kurabilen bireyler yetiştirmek toplumların geleceğinin de güvencesini oluşturmaktadır (Uçuş, 2014). Böyle bireyler yetiştirmenin en etkili yolu ise toplumsal bir sistem olan eğitimde insan haklarına doğru ve etkili şekilde yer vermektir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948) der ki; “Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar”. İnsanlığa özgü bu ahlaki ve evrensel istek “insan hakları” olarak telaffuz ve formüle edilen; insanın özünde ve insan olmanın gereği vazgeçilmez temel haklardır (Mugali, 2014). İnsanlığın toplumsal ve düşünsel mücadelesini yücelten yeni bir çağ yaratan insan hakları nesne olan bireyden yaşadığı toplumun öznesi olan bireye dönüşümü başlatmıştır (Uygun, 1996; Doğan, 2007). Dolayısıyla insan hakları konusunun önemi, insanın başlı başına bir değer olmasından kaynaklanmaktadır. Konusu ve öznesi “insan” olan insan haklarıyla ilgili bilinç ve duyarlık yaratmada etkili olabilecek yollardan biri ise doğru verilecek insan hakları eğitimidir (Turan, 2017).

İnsan hakları eğitimi genel olarak örgün eğitim kapsamındaki bütün düzeylerde öğrencilerin insan haklarını tanıma ve saygı duyma, hakları koruma ve hak arama bilincini geliştirmek amacıyla, uygun içerik, materyal ve yöntemlerle verilen eğitimidir (Karaman-Kepenekci, 1999). Lohrenscheit (2002)’ e göre ise, insan hakları eğitiminde; özgürlük, dayanışma, barış, onur, haklar ve sorumluluk kavramlarını içine alan bir anlayış ve duyarlılık geliştirmek amaçlanır. İnsan hakları eğitimi, kişilerin insan haklarını algılamalarını ve içselleştirmelerini sağlamaya yöneliktir. Başka bir ifadeyle, yalnızca kişilerin insan haklarının önemli olduğunu hissetmelerini sağlamaz, aynı zamanda onların bu haklara saygı göstermesine hakların herkes için var olduğuna ve bu hakların korunması için harekete geçmeleri gerektiğini anlamalarına yardım eder (Uluslararası Af Örgütü, 2002). Bu yüzden İnsan hakları eğitiminin etkililiğinde göz önünde bulundurulacak en önemli noktalardan biri öğrenilenlerin davranışa dönüştürülmesidir (Kepenekçi ve Aslan, 2013). Bilişsel düzeyde kazanılacak olgu ve bilgilerden çok duyuşsal öğrenmenin üst basamaklarında yer alan tutum geliştirme gibi

özellikler kazandırmak öğrencide bu konuda bir yaşam biçimi ve kültür oluşumunu da kolaylaştırmaktadır (Öztürk ve Palancı, 2015).

Hak, özgürlük, sorumluluk gibi değerlerin bireylere aktarılması ve kazandırılması sürecinin başlangıç noktasının aile olduğunu söylesek de bu konuları içine alan insan hakları eğitiminin geniş kapsamlı ve belirli bir kontrol dâhilinde verileceği yer okuldur. Birlikte yaşama kurallarının en yoğun olarak yaşandığı örgün eğitim kurumları olan okullar insan haklarıyla ilgili bilincin yerleştirilmesi için eşi bulunmaz bir ortamdır (Kuş ve Çetin, 2014). Howe ve Covell (2005)'e göre çocuklar, haklarını öğrendiğinde, vatandaşlığın haklarını ve sorumluluklarını da öğrenirler. Çocuklar haklarını öğrenirken, iyi vatandaşlığın erdemlerini, değerlerini ve uygulamalarını öğrenirler. İnsan hakları eğitimi örgün eğitimin bütün kademelerinde önemli bir yere sahip olmasına rağmen özellikle ilkökul döneminde yoğun bir biçimde verilecek eğitimin diğer eğitim süreçlerine temel oluşturması nedeniyle eğitim sistemin diğer kademelerini de doğrudan etkileyeceği düşünülmektedir. İlkokul sürecinde gerçekleştirilen bu davranış değişikliği sürecini diğer süreçlerden ayıran özelliklerin başında kontrollü, belirli bir program dâhilinde ve istenmeyen yan ya da eksik yönlerinden arındırılarak verilmesidir (Ayan, 2018).

Türkiye insan hakları ve yurttaşlık eğitimine yönelik farklı zamanlarda farklı uygulamalar yapılmıştır. İnsan hakları ve yurttaşlık eğitimi bazen bağımsız bir ders olarak bazen de belli derslere entegre edilmiş bir şekilde düzenlenmiştir (Ulubey ve Gözütok, 2016). Örneğin 1924 yılındaki Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersi 1926 yılında Yurt Bilgisi olarak değiştirilmiş (Budak ve Budak, 2014); 2005 yılında ara disiplin olarak sekizinci sınıflarda verilmeye başlanmıştır İnsan hakları konuları zaman içinde seçmeli ve zorunlu dersler haline gelmiş son olarak da Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alınan 25/06/2012 tarih ve 69 sayılı kararla "İlkokul İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı" adı altında 2015–2016 eğitim-öğretim yılından itibaren ilkökul dördüncü sınıfta verilmeye başlanmıştır (Turan, 2017). Bütün bu gelişmelerin yanında ilkökul 1, 2 ve 3. Sınıflarda insan haklarına yönelik hayat bilgisi dersinde yapılan ilişkilendirmelerle sınırlı olduğu görülmektedir. Oysa Üste (2007) 'nin de belirttiği gibi toplumsal uzlaş ve saygı için özellikle ilköğretimde "insan hakları eğitiminin" yoğun bir biçimde öğrencilere verilmesinin önem taşımaktadır. Bu dönemde, öğrencilerin insan hakları hakkında ne düşündükleri, hak, özgürlük gibi konuları nasıl algıladıkları ve bu kavramlara ait neyi eksik ve yanlış bildikleri tespit edilip bu noktalar üzerinde yoğunlaşılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bireyin kendini tüm yönlerden geliştirip yaşadığı çevrenin ve toplumun farkında olması ayrıca yaşadığı toplumun sorunlarına

duyarlı olması, etkin ve faydalı bir rol üstlenebilmesi, sorumluluk alabilmesi hak ve özgürlükleri öğrenerek “hak bilinci” edinmesine bağlıdır (Uçuş, 2013). Ayrıca özgürlük, adalet, saygı, hoşgörü, empati, vb. soyut kavramları içeren insan hakları kavramını günlük hayattan örnek olay, tartışma sosyal sorumluluk etkinlikleri ve öykülerle ilkökul sınırlarında kazandırmanın öğrencilerin fikirsel yeterliğini de geliştirebileceği düşünülmektedir (Swimelar, 2009). Bu nedenle bu araştırma kapsamında hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesi için sorumluluk üstlenen, insan hakları ve demokrasi kültürünün geliştirilmesine yönelik adaleti ve eşitliği gözeten bireylerin yetişmesi için hazırlanan insan hakları eğitiminin 3. Sınıf düzeyinde verilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Yapılan araştırmalar incelendiğinde ilkökulda insan hakları dersine yönelik öğretmen ve öğrenci görüşlerinin alındığı çalışmalara (Aslan ve Aybek, 2018; Oğuz ve Demir, 2017; Balbağ, Bayır ve Ersoy, 2017; Kaçar ve Kaçar, 2016; Bağlı, 2013) rastlansa da öğrencilerde farkındalık geliştirecek bir insan hakları eğitim uygulaması ve değerlendirmesine yönelik sadece bir çalışmayla (Uçuş, 2014) karşılaşmıştır. İlkokul 3. Sınıf kademesinde ise insan hakları eğitimine dair herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu noktadan hareketle çalışmanın amacı ilkökul 3. Sınıf öğrencilerine verilen insan hakları eğitimi aracılığıyla insan haklarıyla ilişkili kavramlara yönelik farkındalık geliştirmek ve öğrencilerin insan hakları eğitimine ilişkin görüşlerini belirlemektir. Bu amaca yönelik oluşturulan alt araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

- 1) İlkokul üçüncü sınıf öğrencilerine verilen insan hakları eğitimi öğrencilerin farkındalık geliştirmelerine nasıl katkı sağlamaktadır?
- 2) İlkokul üçüncü sınıf düzeyinde verilen insan hakları eğitimine yönelik öğrenci görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu çalışmada ilkökul 3. Sınıf öğrencilerine verilen insan hakları eğitimiyle birlikte gözlenen farkındalık becerileri ile eğitimin ardından öğrencilerin insan hakları eğitimi uygulamasına ve içinde yer alan kavramlara yönelik görüşlerini değerlendirmek için nitel araştırma desenlerinden eylem araştırması kullanılmıştır. Eylem araştırması bizzat uygulamanın içinde olan bir uygulayıcının doğrudan kendisinin ya da bir araştırmacı ile birlikte gerçekleştirdiği ve uygulama sürecine ilişkin sorunların ortaya çıkarılması ya da hali hazırda ortaya çıkmış bir

sorunu anlama ve çözmeye yönelik sistematik veri toplamayı ve analiz etmeyi içeren bir araştırma yaklaşımıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Araştırma sürecinin başlangıç noktası bir ilkokulda öğretmen olarak 3. Sınıf düzeyinde derse girmekte olan araştırmacının öğrencilerinde insan haklarına yönelik farkındalık eksikliği, olumsuz tutum ve davranışlara rastlamasıdır. Öğretmen öğrencilerin sınıf içindeki karar alma süreçlerini önemsemediklerini, sınıf içerisinde çatışma çözme becerilerinin gelişmediğini, birbirlerinin hakkına saygı göstermediklerini, topluca belirlenmiş kurallara uymak istemediklerini, kendilerine, okula ve çevreye karşı olan sorumluluklarını ihmal ettiğini gözlemlemiştir. Bu problemleri çözmek için hak, özgürlük, sorumluluk kavramlarını içeren bir insan hakları eğitiminin etkili olabileceğini düşünen araştırmacı ilk eylem aşaması olarak bu kavramlara yönelik bir eylem planı oluşturmuştur. Bu çalışmada kullanılan eylem planı, Tablo 1’de sunulmuştur. İkinci adım olarak araştırmacı tarafından insan hakları eğitimi kitapçığına yönelik öğretim planları hazırlanmıştır. Kitapçık 7 hafta (haftada 6 saat olmak üzere toplamda 42 saat) için belirlenen kazanımlara yönelik hazırlanan bilgi, etkinlik ve değerlendirme ve sonraki konuya hazırlık bölümlerinden oluşmaktadır. Konuyla ilgili üçüncü adım ise veri toplamaktır. Bu çalışmada veri, kamera kayıtlarından (yapılandırılmamış gözlem), görüşmelerden toplanmıştır. Araştırmacı-öğretmen çalışmada eylem araştırması döngüsüne uyumlu bir şekilde veri toplama ve analiz etme işi paralel gerçekleşmiştir. Böylece eylem planındaki değişiklikler çalışma sonlandırılana kadar devam etmiştir.

Tablo 1

Çalışmada Kullanılan Eylem Planı

Uygulama sırası	Uygulanan Öğretim Planının Adı	Süre
1. Hafta	İnsanca Yaşamak	6 saat
2. Hafta	İnsan Hakları Demek	6 saat
3. Hafta	Haklarımızın Özellikleri	6 saat
4. Hafta	Hak, Özgürlük ve Sorumluluk Arasındaki İlişki	6 saat
5. Hafta	Sorumluluklarımız	6 saat
6. Hafta	Hak ve Özgürlüklerimiz Kısıtlanınca	6 saat
7. Hafta	Hak Arayışı	6 saat

Çalışma Grubu

Bu çalışmada, eylem araştırmasının yapılacağı sınıf amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Amaçsal örnekleme, olası ve seçkisiz olmayan bir

örnekleme yaklaşımıdır. Bu örnekleme yöntemi, çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanır.

Araştırma Hatay iline bağlı bir köyde, alt sosyo-ekonomik düzeyde olan öğrencilerin devam ettiği Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir ilkokulun üçüncü sınıflarından birinde yürütülmüştür. Çalışma grubunun belirlenmesi sürecinde:

- Mevcut sınıf ortamında belirlenen problem durumuna yönelik sorun yaşanıyor olması,
- Araştırmada kamera ve ses kayıt cihazlarının kullanımına izin verilmesi,
- Çalışma grubunu oluşturan ilkokul öğrencilerinin araştırmaya katılma gönüllülüğü dikkate alınmıştır.

Araştırmanın çalışma gurubunu farklı akademik başarılardaki 9'u erkek, 11'i kız toplam 20 üçüncü sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Ancak öğrencilerden altı tanesinin uygulama sürecinde çeşitli zamanlarda devamsızlık yapması ve tüm etkinliklere katılamaması nedeniyle bu öğrenciler araştırmaya dahil edilmemiştir. Bu doğrultuda çalışma gurubu 14 öğrenciden oluşmuştur. Bu öğrencilerin 6'sı erkek 8'i kızdır.

Veri toplama araçları ve Verilerin toplanması

Bu çalışmada araştırmanın problemine yanıt bulmak için ihtiyaç duyulan veriler, 2017-2018 eğitim öğretim yılında 7 haftalık sürede toplanmıştır.

Yapılandırılmamış gözlem (kamera kayıtları). Araştırma kapsamında kamera kayıtlarının kullanılmasıyla insan hakları eğitimi uygulaması sürecinde meydana gelen sözlü ve sözsüz verilerin eksiksiz bir şekilde kaydedilmesi, böylece veri kaybının önlenerek veri analizi ve bir sonraki aşama içinde ayrıntılı bilgi edinilmesi amaçlanmıştır. Araştırmacı 7 hafta süren gözlemlerde araştırmacı uygulama sırasında derslere ait kamera kayıtlarını düzenli olarak bilgisayara aktararak arşivlemiştir.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formları. Araştırmada öğrenciler için kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formları araştırmacı tarafından hazırlanmış, uzman görüşüne göre yeniden düzenlenerek son hali verilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde insan hakları eğitimi uygulamasının olumlu ve olumsuz yönleri, daha iyi nasıl olabileceği ve günlük hayatta uygulayacak neler kazandırdığı ile ilgili sorular sorulmuştur. İkinci bölümde ise doğrudan insan haklarıyla ilgili kavramlara yönelik sorular sorulmuştur. Görüşmeler sınıf ortamında her bir öğrenciyle ortalama 15 dakika sürmüştür. Ses kaydına alınan görüşmeler araştırmacı tarafından bilgisayar ortamında transkript edilmiştir.

Verilerin analizi

Yarı yapılandırılmış görüşme ve yapılandırılmamış gözlem ile nitel veriler toplanmıştır. Uygulama süreci tamamlandıktan sonra tüm veriler bütün olarak değerlendirilip çözümlenmiştir. Görüşmelere ilişkin ses kayıtları ve gözlemlere ilişkin kamera kayıtları yazıya aktarılmış daha sonra içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizinde birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek bu veriler anlaşılır bir biçimde düzenlenir ve verilerin yorumu yapılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Dökümü yapılan veriler satır satır okuma tekniği ile kodlanmış, daha sonra tümevarım yaklaşımı ile bu kodlar bir araya getirilerek temalar oluşturulmuştur. Görüşmelerin geçerliliği için hazırlanan sorular uzman görüşüne sunulmuş ve uzman görüşü doğrultusunda yeniden düzenlenerek uygulanmıştır. Güvenirliği sağlamak için veriler ikinci kodlayıcı tarafından kodlanmıştır. Elde edilen benzer kodları ortak temalar altında toplama sürecinde araştırmacı ile uzman araştırmacı fikir alışverişinde bulunmuşlardır. İlgili literatür de göz önüne alınarak iç geçerliği sağlamak adına kodların veriye uygunluğu Çukurova Üniversitesi Eğitim Programları ve Öğretimi Anabilim Dalında nitel araştırma yöntemleri dersine giren uzman araştırmacı tarafından incelenmiş, doğrudan alıntılara yer verilmiş ve elde edilen bulguların bir bütün olarak anlamlı ve tutarlı olup olmadığı incelenmiştir. Gözlem ve görüşmenin içinde bulunan öğrenciler Ö1,Ö2.. olarak kodlanmış hem gözlem hem de görüşme kayıtlarından örnekler verirken örneklerin sonuna bu kodlar getirilmiştir.

Bulgular

İlkokul 3. Sınıf Öğrencilerinin İnsan Hakları Eğitimi Süresince Sergiledikleri Farkındalığa İlişkin Bulgular

Gözlem verilerinin analiz sonuçları incelendiğinde insan hakları eğitimi alan öğrencilerin insan haklarıyla ilgili farkındalık kazanımlarıyla ilgili ortaya üç tema çıkmıştır. Bunlar öğrencilerin insan haklarıyla ilgili hangi değerler üzerinde durdukları, hangi konular hakkında bilgi sahibi oldukları ve hangi becerileri sergiledikleridir. Sonuçlar öğrencilerin en fazla üzerinde durdukları konunun değerlerle ilgili davranışlar olduğunu göstermiştir. Yapılandırılmamış gözlem kayıtları incelendiğinde öğrencilerin “saygı”, “ hoşgörü”, “dürüstlük” ve “sevgi” değerleriyle ilgili davranışlar üzerinde konuştukları ve bu davranışları derinlemesine inceledikleri ortaya çıkmıştır. Değerlere ilişkin bulgular tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2

Değerler Temasına İlişkin Bulgular

Tema	Alt tema	Kavramlar	Frekans
	Saygı	İnsan onuruna saygı	4
		Farklılıklara saygı	2
		Topluma saygı	5
		Hayvanlara saygı	2
		Doğaya saygı	1
Değerler	Hoşgörü	İyi davranış	1
		Sabırlı olma	1
		Kibar olma	1
	Dürüstlük	Yalan söylememe	1
		Hatayı kabul etme	1
	Sevgi	Yakın çevreyi mutlu etme	1
		Doğadaki canlılarla ilişki	1

Öğrencilerin değerlerle ilgili davranışlarına yönelik örnekler aşağıdaki gibidir:

Öğrt: evet başlıyoruz. İnsanı insan yapan en önemli nitelikleri işliyoruz bugün sizce nedir bunlar

Ö1: bir insanın kendisine yapılmasını istemediği şeyleri başkasına yapmaması

Öğrt: hangi özelliğe giriyor bu davranış?

Ö1: saygı

Öğrt: başka açıklayabilecek olan?

Ö2: hata yaptığımızda özür dilemek bu da saygıya girer.

Ö1: sadece büyüklerimize karşı değil çevremizdeki canlılara da saygı duymak.

...

Öğrt: evet insanda mutlaka bulunması gereken özelliklere devam ediyorduk. Başka neler olabilir?

Ö6: sevgi.

Öğrt: sevginizi nasıl ifade edersiniz?

Ö4: gülümseyerek mesela. Annemle babamı çok seviyorum onlara sürekli gülümsüyorum.

Ö1: çiçek vererek.

Ö5: ya da hediyeyle.

Öğrt: çocuklar hediye deyince işin içine para girebiliyor. Ama biz sevgimizi parayla satın alabildiğimiz şeylerle değil davranışlarımızla göstermeliyiz. Ya da sözlerimizle.

Ö12: bir hayvan besleyerek mesela. Ya da okşayarak.

Ö7 : fidan dikerek mesela onu büyüterek.

Öğrencilerin adlarını söyledikleri değerlerden bazılarının anlamını karıştırdıkları da fark edilmiştir. Aşağıdaki örnek bunu destekler niteliktedir:

Öğrt: saygı dışında başka hangi nitelikler var insanı insan yapan ?

Ö1: dürüstlük

Öğrt: evet güzel kim bana dürüstlüğü örnekle açıklayabilir?

örneğin "irem dürüst bir kızdır" dediğim zaman ne anlıyorsunuz? İremin nasıl biri olduğunu düşünürsünüz?

Ö5: çalışkan

Ö2: cömert

Ö9: yardım etmeyi seven.

Öğrencilerin eğitim süresince öğrendikleri ve yorumladıkları bilgilerin “hak” teması altında toplandığı ve bu bilgilerin “temel hak ve özgürlükleri kavrama” ve “temel hak ve özgürlükleri savunma” başlıklarıyla ilişkilendirilebileceği görülmüştür. Öğrenciler temel haklarını kavradıklarını haklara örnekler vererek, hakların özelliklerini fark ederek; haklarını savunacakları durumları bildiklerini ise hak arayışı, eşitlik bilinci, adalet bilinci, ve hakların kısıtlandığı durumları fark etme kavramlarıyla göstermişlerdir. Hak temasına ilişkin gözlem bulguları tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3

Bilgi Temasına İlişkin Bulgular

Tema	Alt tema	Kavramlar	Frekans
	Temel hak ve özgürlükleri kavrama	Haklara örnekler verme Hakların özelliklerini bilme	20 5
Hak bilgisi	Temel hak ve özgürlükleri savunma	Hak arayışı Eşitlik bilinci Adalet bilinci Sosyal sorumluluk Hakların kısıtlandığı durumları kavrama	4 3 2 1 3

Öğrencilerin haklarla ilgili bilgi ve yorumlarına ilişkin örnekler aşağıdaki gibidir:

Öğrt: evet çocuklar bugün sizinle hak kavramını işleyeceğiz. Hak deyince ne geliyor aklınıza?

Ö4: öğretmenim eskiden mesela kız çocuklarının okula gitme hakkı yoktu ama şimdi tüm çocukların okula gitme hakkı var.

Ö6: çocuklar eskiden okula gitmiyorlardı. İş yapıyorlardı. Ya da kardeşlerine bakıyorlardı.

Öğrt: yaşadığımız ortamda hangi haklara sahibiz sizce?

Ö10: özgürlük hakkımız var

Ö13: eğlenmeye hakkımız var.

...

Ö8: istediğimiz gibi giyinme hakkına sahibiz

Ö4: düşünme özgürlüğüne sahibiz

Öğrt: nasıl bir düşünme özgürlüğü

Ö4: istediğimiz şeyleri hayal etmek söylemek.

Öğrt: biri sana gelip böyle hayaller kuramazsın ya da söyleyemezsin dese bunu kabul eder miydin?

Ö4: hayır ona şöyle derdim buna sen karışamazsın hayaller kişiden kişiye göre değişir.

...

Öğrt: Diyelim ki sınıf başkanı seçilecek aday olmak isteyenler arasında Ö ve A var. ben A'ya diyorum ki “sen Ö'den uzunsun sen aday olabilirsin”. Bu nasıl bir davranış sizce?

Sınıf: hiç iyi değil

Ö1: ikisi de aday olmalı

Öğrt: eğer sadece birinin aday olması gerekirse?

Ö1: hangisinin yeteneği varsa o olmalı

Ö4: nasıl anlayacağız kimin daha yetenekli olduğunu?

Ö1: sınav yaparız. Kim daha yüksek puan alırsa o aday olur.

Gözlem bulgularıyla ilgili olarak insan haklarına yönelik beceriler temasında ise öğrencilerin en fazla sergiledikleri becerilerin yaşadığı çevrenin farkında olma, sorgulama ve dayanışma olduğu bunları takip eden diğer becerilerin ise kendine güven, çatışmalı durumları çözme ve empati olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerde gözlenen bu beceriler ile gözlenme sıklıkları tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4

İnsan Haklarına Yönelik Becerilere İlişkin Bulgular

Tema	Kavramlar	Frekans
İnsan haklarına yönelik beceriler	Yaşadığı çevrenin farkında olma	5
	Merak, Sorgulama	4
	Dayanışma	2
	Kendine güven	1
	Empati	1
	Çatışmalı durumları çözme	1

Öğrencilerin insan haklarına yönelik becerilerleriyle ilgili örnekler aşağıdaki gibidir.

...(yaşadığı çevrenin farkında olma)

Öğrt: evet çocuklar bu çocuk ve ailesi yaşamaya devam etmek için güvenli bir ortama ihtiyaç duymaktalar? Bu durumu size neyi hatırlattı. Yakın bir örnek geliyor mu aklınıza?

Sınıfın bir bölümü: suriyeliler

Öğrt: evet çocuklar savaşın olduğu yerde yaşama hakkı tehlikededir. Suriyeliler de bu yüzden ülkemize sığındılar.

Ö14: biz bir keresinde hayvanat bahçesine gidiyorduk gaziantepe orada çadırda kalıyorlardı.

...(kendine güven)

Ö6: öğretmenim burada da dediği gibi(kitapçığı göstererek) biz devletten bir şeyler istemekte özgürüz değil mi?

Öğrt: kesinlikle İ.. Devletten hakkınız olanı istemek sizin en temel haklarınızdan biri. Çünkü siz bu devletin birer vatandaşıdır. Devletin temel görevlerinden biri de insanların temel ihtiyaç ve isteklerini karşılamak.

...(merak, sorgulama)

Öğrt: 18 yaşın altındaki bütün çocuklar için sağlık hizmetleri ücretsizdir.

Ö3: ama ilaçlar paralı.

Öğrt: evet onların da ücretsiz olması gerekiyor .

...(empati becerisi)

Öğrt: ne hissedersiniz çöpleri karıştıran birilerini gördüğünüzde?

Ö4: çok kötü hissedirim para vermek isterim ona yemek alsın.

Öğrt: paran yoksa?

Ö4: eve götürürüm

Ö2: ben sokakta dilenci görsem çok üzülürüm yiyeceğim varsa paylaşırım ama onu evime götürmem

İlkokul 3. Sınıf Öğrencilerinin İnsan Hakları Eğitimiyle İlgili Görüşlerine İlişkin Bulgular

İnsan haklarıyla ilgili uygulanan eğitimden sonra öğrencilerin hem uygulamaya yönelik hem de uygulamada işlenen konuların nasıl yorumlandığıyla ilgili olarak görüşleri alınmıştır.

Öğrencilerin İnsan Hakları Eğitimi Uygulamasına Yönelik Görüşleri. Öğrencilere ilk olarak uygulamayla ilgili en sevdikleri şeyin ne olduğu sorulmuştur. Öğrenciler en fazla haklarla ilgili temel bilgileri öğrenmekten mutlu olduklarını, kendi hayatlarından verilen örnekleri sevdiklerini, uygulamanın kendilerine insan haklarıyla ya da kendi hayatlarıyla ilgili olumlu davranışlar kazandırdığını ifade etmişlerdir. Öğrenci görüşlerine göre uygulamanın en sevilen yönleri tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5

Uygulamanın Sevilen Yönleri

Uygulamanın sevilen yönleri	Katılımcı
Günlük hayattan örneklerle işleme	Ö2, Ö4, Ö8, Ö13
Haklar ve özgürlüklerle ilgili içgörü kazandırma	Ö1, Ö2, Ö3, Ö5, Ö6, Ö7, Ö9, Ö10, Ö12, Ö13, Ö14
Olumlu davranış kazandırma	Ö1, Ö6, Ö8
Sorumlulukları kazandırma	Ö4
Farklılıklara duyarlılık kazandırma	Ö9, Ö11

Tablo 5’te görüldüğü gibi öğrencilerin insan hakları eğitimi uygulamasının en sevdikleri yönü onlara hak ve özgürlüklerle ilgili içgörü kazandırmasıdır. Öğrencilerin bazıları hakları öğrenmenin kendilerini mutlu ettiğini belirtirken bir kısmı da bu haklara herkesin sahip olmasını çok sevdiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin uygulamanın bu yönüyle ilgili görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

Ö1: insan haklarına uygun davranışları öğrenmeyi sevdim. Bir de oyun hakkı oyun oynamak her çocuğun hakkı. Bunu öğrendiğim için sevdim

Ö5: haklarımızı öğretmesi. Hakların iyice uygulanması gerektiğini. Şu yer çok güzel oldu ben istemediğim zaman bana dokunamazsın.

Ö7: haklarımızın doğuştan gelmesi. Yaşama hakkı mesela bir de oyun hakkı biz çocuk olduğumuz için oyunları çok seviyoruz.

Ö14: bu uygulamayla ilgili en sevdiğim şey sağlık hakkı oldu. Nedeni herkesin bu hakka sahip olması. Herkes iyileşebilir.

Öğrenciler dersi örneklerle işlemenin de hoşlarına gittiğini ; “ders işlediğimizde böyle örnekler çok oldu vatandaşlık hakkı özgürlük bunlarla ilgili örnekler çok hoşuma gitti.(Ö2)” ; “sorumluluklarımızı öğrenmek. verdiğiniz örnekleri çok sevdim.(Ö4)” ; doğayla ilgili anlattığınız şeyler çok güzeldi. Beden dokunulmazlığına örnek vermişsiniz. Mesela sen istemediğin sürece kimse sana dokunamaz (Ö13).” şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğrencilere ikinci olarak insan hakları eğitimi uygulamasının daha farklı nasıl işlenmesini istedikleri sorulduğunda öğrenci görüşlerinin 2 tema altında toplandığı görülmüştür. Oluşan birinci tema uygulamada kullanılması istenen yöntemler ikinci tema ise dersin içeriğine yönelik isteklerdir. Öğrencilerin dersin daha farklı işlenmesine yönelik istekleri tablo 6’de verilmiştir.

Tablo 6

İnsan Hakları Eğitimi Uygulamasında Olması İstenenler

Yönteme yönelik istekler	Katılımcı	İçeriğe yönelik istekler	Katılımcı
Somut etkinlikler (boyama, resim çizme, video)	Ö1, Ö13	Anlaşılır olma	Ö1
Farklı ortamda işleme(bahçe)	Ö3, Ö14	Farklı bilgiler kullanma	Ö1, Ö10
Drama	Ö2, Ö12	Farklı örnekler verme	Ö4, Ö5, Ö7, Ö10
Düşünceleri yazarak anlatma	Ö4, Ö6	Düzenli olma	Ö13
Ödül vererek ders işleme	Ö11	Kolay bir içerik	Ö3
Konu tekrarı	Ö7,		

Tablo 6 incelendiğinde öğrencilerin insan hakları eğitimi uygulamasıyla ilgili yönteme yönelik isteklerine bakıldığında somut ve dikkat çekici şekillerde ders işlemenin ön planda olduğu görülmektedir. Öğrencilerin bu durumla ilgili görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir:

Ö1: boyamalarla, eğlenceli videolar resimler. Anlaşılır şekilde. Konumuzla ilgili kitaplar okuyarak

Ö2: hakları oyun gösterisiyle yapabiliydik. Öğretmenim mesela bir kişinin hakkı kısıtlanmış olur öteki de onun haklarını arar.

Ö3: daha eğlenceli ve kolay. Boyamalı. videolar izlemek isterdim. Bir de dışarıda işleseydik

Ö12: oyun oynayarak işlese güzel olurdu.

Ö13: daha eğlenceli ve düzenli bir şekilde olmasını isterdim. Resim çizmek ve boyayarak yapmak. Mesela siz bize ilk resim çizdirdiniz ya saygıyla ilgili onun gibi.

Öğrencilerin ders içeriğine yönelik daha farklı işlenmesini istedikleri durumlardan adı en fazla geçeni farklı örnekler vermedir. Öğrenciler bu durumla ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Ö4: insan haklarından daha çok örnek versek iyi olurdu. Bir daha düşüncelerimizi daha çok yazarsak daha iyi olur

Ö5: bizimle ilgili örnekleri veriyordunuz ya onlar çok güzeldi. Onlar gibi daha çok işlemek isterdim

Ö7: mesela anlamadığımız konuları tekrar etsek. Öğretmenim şey daha çok örnek versek

Ö10: akıllı tahtadan işlese iyi olur bilgilerimizi geliştiririz. Bir de hep örneklerle işleyelim

Öğrencilerden ikisi ise insan hakları eğitimi uygulamasının mevcut halinden memnun olduklarını “ böyle olmasından memnunum Ö9.” ve “ben dersin böyle işlenmesini tercih ederim ama arkadaşlarım gürültü yapmasa dersi daha iyi anlarım Ö8” şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğrencilere insan hakları eğitimi uygulamasıyla ilgili sorulan son soru bu uygulamanın okul içinde ve dışında işlerine yarayacak neler öğrettiği ile ilgilidir. Öğrencilerin işlerine yarayacağını düşündükleri kazanımların boyutları tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7

Öğrencilerin Günlük Hayatta İşe Yarayacağını Düşündükleri Kazanımlar

Okul içinde	Katılımcı	Okul dışında	Katılımcı
Çevreye duyarlılık	Ö1, Ö6	Hakları günlük hayatta kullanma	Ö1, Ö11, Ö12
Adalet duygusu	Ö2	Farklılığı olanlara duyarlılık	Ö2
Arkadaşlarına insan hakları bilinci kazandırma	Ö5, Ö10, Ö12	Hak arayışı	Ö6, Ö7, Ö9
İyi ilişkiler kurma	Ö6, Ö7, Ö8	Zor durumda olan insanlarla dayanışma	Ö4, Ö5, Ö8, Ö10, Ö12
Çatışma çözme	Ö11	Çevreye ve hayvanlara duyarlılık	Ö3, Ö4
Yardımlaşma	Ö4, Ö9, Ö13, Ö14		

Tablo 7’de görüldüğü gibi insan hakları eğitimi uygulamasından sonra öğrencilerin okul içinde ve dışında işlerine yarayacağını düşündükleri kazanımlar en fazla yardımlaşma ve zor durumda olan insanlarla dayanışmadır. Öğrencilerin bu ve diğer kazanımlarla ilgili görüşlerinden dikkat çeken örnekler aşağıdaki gibidir:

Ö2: tarafsız olmayı. Mesela sınıf başkanı seçilecek arkadaşım diye değil iyi başkan olacaksa seçerim

Ö3: insanlara karşı duyarlı olmayı öğretti. Diğerlerine hoşgörülü olmayı

Ö5: arkadaşlarıma öğrendiklerimi anlatabilirim. İnsan haklarına uygun davranışları ve özgürlükleri

Ö7: arkadaşlarıma saygı sevgi ve dürüstlüğü kullanarak yaklaşmayı

Ö12: bu hakları öğrenmeyenlere anlatabilirim. Onlar da kavga etmeden sorunlarını çözerler.

Ö1: mesela kardeşim tekrar hastalanırsa doktora parasız gidebiliriz. Sağlık hakkımız olduğu için

Ö7: bazı hayvanları dövüyorlar. Şikayet edecem artık onları

Ö8: artık hastanede zor bir durumdakilere sıramı verecem öğretmenim. Çünkü saygıyı öğrendim

Ö9: engelli koruma hakkını engelli komşularınıza ve akrabalarımıza anlatacam ben.

Öğrencilerin İnsan Hakları Eğitimi Uygulamasında İşlenen Konulara Yönelik Görüşleri. Öğrencilere bu bölümde ilk olarak insan haklarına uygun davranışların neler olduğu sorulmuştur. Öğrenci görüşlerinden yola çıkarak “saygı”nın insan haklarına uygun davranışların merkezini oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin insan haklarına uygun olduğunu düşündüğü davranışlar tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8

İnsan Haklarına Uygun Davranışlar

Saygı içeren davranışlar	Davranış örnekleri	Katılımcı
İnsan onuruna saygı içeren davranışlar	Lakap takmama	Ö1, Ö3, Ö4
	Alay etmeme	Ö3, Ö4
	Özür dileme	Ö1
	Kötü şakalar yapmama	Ö4, Ö8
	Kalp kırmama	Ö12
Farklılıklara saygı içeren davranışlar	Engellileri topluma kazandırma	Ö11, Ö14
	Farklı dinden olanlara saygılı olma	Ö9
	Mültecilerin haklarına saygılı olma	Ö6
Çevreye saygı içeren davranışlar	Yerlere çöp atmama, atanları uyarma	Ö1, Ö4, Ö5, Ö13, Ö14
	Beraber yaşadığı canlılara iyi davranma	Ö5, Ö14
	Geri dönüşüme önem verme	Ö14
Topluma saygı içeren davranışlar	Aile büyüklerinin yanında olma	Ö1
	İhtiyacı olan yaşlılara yardım etme	Ö10

Tablo 8’de görüldüğü gibi öğrencilerin insan haklarına uygun davranış olarak en fazla üstünde durdukları davranışlar insan onuruna saygı ve çevreye saygı içeren davranışlardır. Bu ve diğer davranışlarla ilgili öğrenci görüşlerinden örnekler aşağıdaki gibi sunulmuştur.

Ö1: “lakap takmamak. lakap takılmayan kişi kendini kötü hissetmez. Kendisine lakap takılmadığı için o da başkasına takmaz. Özür dilemek erdemdir. Yaşlı dedelerimizin ve engelli arkadaşlarımızın yanında olmak. Kimselere zarar vermemek. Çünkü zarar verirsek biz kötü bir insan oluruz. Annelerimize babalarımıza merhamet göstermek. Yerlere çöp atanları uyarmak.

Ö3: “alay etmemek. Diyelim ki oyunda biri uzun biri kısa. Kısa olanla alay edersek çok üzülür bir daha oyuna katılmak istemez”

Ö5: “insan haklarında hiç yerlere çöp atmamalıyız. Çevremizdeki bütün canlılara saygı göstermeliyiz. Çünkü biz birlikte yaşıyoruz. ağaçları kesmemeliyiz. Yaşlı ağaçları ihtiyaçlarımız için kesebiliriz ama genç ağaçlara dokunmamalıyız.”

Ö6: ben dışıya gitmişim Suriyeli bir kadın sıra bekliyordu. Doktor kadına sen en son sıraya geç seni en son alacam dedi bu hiç uygun bir davranış değil

Öğrencilere ikinci olarak hak ve özgürlükler deyince akıllarına neler geldiği sorulmuştur. Öğrencilerin genel olarak temel hak ve özgürlüklere örnekler verdikleri görülmektedir. Aşağıda bununla ilgili görüşlerden bazıları örnek olarak verilmiştir:

Ö1: Haklarımızı bilmek. Bizim bir evimiz var mesela kimse onu yıkamaz bizi içinden çıkarma hakkı yok.

Ö4: mesela herkes camiye gitmek zorunda değil, evde de kılabilirler namazlarını. O kişi kötü değil illa camiye gelmek lazım değil.

Ö5: okulumuzda oyun parkı istiyoruz. Bu bizim hakkımız. Bunun için kime söyleriz? belediyeye onlar da gelip yaparlar.

Ö6: 18 yaşına kadar hastaneye ücretsiz gidiyor ya çocuklar anne ve babalarımızın niye hakkı yok?

Ö12: katılım hakkımız var mesela öğretmenim okul meclisinde görevli öğrenciler seçilecek ben katılmak istiyorum kimse bana sen katılamazsın diyemez.

Ö14: öğretmenim mesela bir köpek düşünemez kendini ifade edemez. Ama bir insan düşünüp kendini özgür hissedebilir. Öğretmenim onun için mesela serbest etkinlikler dersinde bizim sizden bir şeyler isteme özgürlüğümüz var.

Bazı öğrenciler ise özgürlüğü fiziksel özgürlük ya da yapmakta özgür oldukları davranışlar olarak algılamışlardır. Buna yönelik öğrenci görüşleri aşağıdaki gibidir.

Ö7: ben mesela resim yapmakta özgürüm ama sizin gözlüğünüzü almakta özgür değilim.

Ö8: dışarı çıkmakta özgürüm oyun oynayabilirim en yakın kuzenimin yanına gitmekte özgürüm

Ö9: bizim mesela okulda teneffüs çalmadan ya da paydos olmadan eve gidersen bu senin hakkın değildir. Bu durumda özgür değilsin. Mesela hastalandın öğretmeninden izin alıp gidersen bu senin hakkındır ve bu durumda özgürsün.

Ö11: oyun oynamakta ve uyumakta özgürüz.

Ö13: öğretmenim mesela biz çıkmak gezmek istiyoruz ama biri gelip bize siz çıkamazsanız derse özgürlüğümüzü kısıtlamış olur.

Öğrencilere sorumluluğun ne olduğu sorulduğunda genel olarak ailelerine, kendilerine, topluma ve doğaya karşı yapmaları gerekenleri sıralamışlardır. Bununla ilgili öğrenci görüşlerinden örnekler aşağıdaki gibidir.

Ö1: öğretmenim ben İngilizce dersini sevmiyorum ama ödevini yapmak benim sorumluluğum

Ö2: bir işi bitirmek.

Ö3: öğretmenim ben başkanım ya siz bana sorumluluk verdiniz. Eğer siz geldiğinizde çok yaramazlık olursa sınıfta ben sorumluluğumu yerine getirmemiş olurum.

Ö4: yatağımızı toplamak. Başkalarına yalan söylememek.

Ö5: diyelim ki ben nöbetçiyim. Nöbetimi tutmazsam sorumluluğumu yerine getirmemiş olurum.

Ö6: her sabah okula gelmek. Kendi kendime çantamı hazırlamak.

Ö7: öğretmenim benim emirkan abim vardı. Bir gün tavşan getirmişti eve. Bize verdi. Biz ona su verdik.

Ö8: çevreyi temiz tutma sorumluluğumuz var.

Ö9: mesela öğretmenim arkadaşımızdan bir oyuncak aldık onu dikkatli kullanmazsak sorumsuz davranmış oluruz.

Ö13: öğretmenim benim annem pamuğa gidiyor. Ben de evi düzlüyorum(evi topluyorum). Arkadaşım da bana diyor bırak annen düzlesin. Ben de dedim ona hayır annem pamuğa gidiyor benim için

Öğrencilerden birisi sorumluluğu hak kavramıyla ilişkilendiren görüşlerini: “öğretmenim mesela haklarını kullanmak için sorumluluklarını bilmen lazım. Mesela saygı dürüstlük sen bunları yapmazsan haklarını isteyemezsin. İnsan haklarına saygı duymak bizim sorumluluğumuz (Ö10).” şeklinde ifade etmiştir.

Öğrencilere son olarak “ya haklarımız olmasaydı?” sorusu sorulmuştur. Öğrenciler hakların olmaması durumunda insanların birbirine kötü davranacaklarını, düzensizlik, çatışma ve kargaşa ortamının oluşacağı, haksızlıkların olacağı temel ihtiyaç ve isteklerin karşılanmayacağı şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin buna yönelik görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir.

Ö1: kötü biri olurduk

Ö2: mesela katılım hakkı olmasaydı isteklerimizi yerine getiremezdik. Sağlık hakkı olmasaydı kötü duruma düşerdik.

Ö3: bu insan hakları olmasaydı sorumluluklarımızı bilemezdik düzensiz olurdu.

Ö4: insanlara nasıl davranacağımızı bilmezdik.

Ö5: insan hakları olmasaydı barış olmazdı.

Ö6: insanlar birbirlerinin mallarını alabilirlerdi. Can ve mal dokunulmazlığına giriyor bu.

Ö7: insan hakları bir toplumda olmasaydı herkes birbirine kötü davranırdı.

Ö8: insan hakları olmasaydı bir tamircide çalışan birini canı istediğinde kovarlardı.

Ö9: öğretmenim mesela sağlık hakkımız olmasaydı doktor muayene etmek istemediğinde git başımdan derdi.

Ö10: öğretmenim mesela eğitim hakkı olmasaydı biz bu okula gelemezdik.

Tartışma

Bu araştırmada ilkokul 3. Sınıf öğrencilerine verilen insan hakları eğitimi aracılığıyla insan haklarıyla ilişkili kavramlara yönelik farkındalıkları gözlemlenmiş ve öğrencilerin insan hakları eğitimine ilişkin görüşleri belirlenmiştir. Araştırmanın gözlem sonuçları incelendiğinde öğrencilerin üzerinde en fazla durdukları değerın saygı değeri olduğu görülmüştür. Benzer şekilde Çelikkaya ve Seyhan (2016) ile Oğuz-Haçat ve Demir (2017)'in çalışmalarında da saygı değerinin ortaokul ve ilkokul düzeyindeki öğrenciler için önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle insan onuruna saygı değerinden bahseden çocuklarda bu durumun okulda gözlemledikleri ya da maruz kaldıkları olay ve davranışlardan kaynaklandığı söylenebilir. Öğrenciler hoşgörü ve dürüstlük değerlerini de insanlarda bulunması gereken bir değer olarak ele almışlar ancak örneğini vermekte zorlanmışlardır. Bu durum öğrencilerin bu kavramların adlarını bildikleri insanı insan yapan değerler olarak gördükleri ancak anlamını tam olarak kavrayamadıkları şeklinde yorumlanabilir. Buna sebep olarak ise evde veya okulda bu değerleri uygulayacak yaşantılar bulamaması gösterilebilir. Deveci ve Ay (2009) da öğrencilerin günlük yaşamlarında hoşgörü içeren yaşantıların daha çok olması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Öğrencilerin hak kavramıyla ilgili olarak en fazla bilgiye sahip oldukları konunun temel haklara örnekler verme olduğu gözlenmiştir. Kendilerine verilen örneklerden yola çıkarak hak ve özgürlükler konusunda bolca örnek sunan öğrencilerde bu durum günlük hayatla ilişkilendirilen konuların çocukları ders ortamına adapte ettiği görüşüyle açıklanabileceği düşünülmektedir. Karatekin ve Elvan (2016) da araştırma bulgularına benzer olarak demokrasi gibi insan haklarıyla ilişkili kavramların günlük yaşam ile ilişkilendirilmediği için bilişsel yapılarında soyut sözcükler olarak kaldığını ifade etmektedir. Öğrencilerin hak kavramına örnek vermedeki yeterliliği hak ve özgürlükleri savunma konusunda gösteremedikleri gözlemlenmiştir. Buna sebep olarak hak arayışının daha üst düzey bir kavram olması gösterilebilir.

Öğrencilerin insan haklarına yönelik becerileri gözlemlendiğinde yaşadığı çevrenin farkında olma becerilerinin yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Yaşadıkları çevreyi ve toplumu yetişkinlerden daha ayrıntılı olarak analiz eden çocuklarda bu durumun normal olduğu düşünülmektedir. Hablemitoğlu ve Özmete (2012)'nin çalışmasında da etkin vatandaşlık eğitiminin bir parçası olarak yaşadığı çevrenin ve sorunların farkında olma önemli bir beceri olarak geçmektedir. Öğrencilerde empati ve çatışmalı durumları çözme becerilerinin eksik

kaldığı gözlemlenmiştir. Bu duruma sebep olarak öğrencilerin içinde buldukları çatışmalı durumları çözmek için çaba sarfetmemeleri gösterilebilir. Yaşanan anlaşmazlıkların çözüm yolu olarak şiddeti olumlayan bir ortamda yetişen çocuk için çatışmalı durumlar kanıksanmış bir hale gelmiş olabilir.

Öğrencilerin görüşme analizleri iki ayrı bölümde yapılmıştır. İlk bölümde insan hakları eğitimi uygulamasının olumlu ve olumsuz yönleri, daha iyi nasıl olabileceği ve günlük hayatta uygulayacak neler kazandırdığı ile ilgili sorulara verilen yanıtlara göre sonuçlar değerlendirilmiştir. Öğrencilerin insan hakları uygulamasına yönelik sevdikleri yön kendilerine temel hakları öğrettiğini düşünmeleridir. Balbağ, Bayır ve Ersoy (2017)'a göre de öğrencilerin demokrasi ve vatandaşlığa ilişkin temel bilgi ve değerleri edindiğini söylemesi verilen eğitimin işlevsel oluşunu göstermektedir. Haklarla ilgili günlük hayattan verilen örnekleri de çok sevdiklerini belirten öğrencilerde bu durumun yeni oluşan öğrenmelerin kalıcılığı ve dönüştürülmesi için önemli olduğu sonucunu ortaya çıkarttığı söylenebilir.

Öğrenciler bu dersi daha yöntem ve içerik yönünden farklı şekillerde işlemek istediklerini belirtmişlerdir. Yöntem olarak somut ve oyuna dayalı, içerik olarak da daha fazla örnek olay etkinlikleri olan bir uygulama istediklerini ifade etmişlerdir. Çocukların bulunduğu somut işlemler dönemi düşünüldüğünde bu isteklerinin haklı ve yerinde olduğu düşünülmektedir. Buradan yola çıkarak insan hakları eğitiminde gazete (Karagözoğlu, 2017; Vavla, 2009), yaratıcı drama (Ulubey ve Gözütok, 2016), oyunlaştırma (Flowers, 2007; Kara ve Ak,) gibi somut etkinliklerin kullanımının faydalı olabileceği söylenebilir.

Öğrenciler insan hakları eğitimi uygulamasının yaşamlarında kullanabilecekleri bilgileri kazandırdığını düşünmektedir. Özellikle zor durumda olan insanlarla dayanışma becerisi kazandıklarını düşünen öğrenciler arkadaşlarıyla iyi ilişkiler kuracaklarını ve bu uygulamayla öğrendiklerini onlara aktaracaklarını belirtmişlerdir. Bu durum uygulanan insan hakları eğitiminin hedeflerinden insani değerleri benimseyen ve hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesi için sorumluluk üstlenen bireyler yetiştirme hedefine yaklaşıldığının göstergesi sayılabilir (MEB, 2018).

Öğrencilere görüşmenin ikinci bölümünde uygulamada işlenen konulara yönelik sorular sorulmuştur. Öğrenciler insan haklarına uygun davranış olarak en fazla çevreye saygı içeren davranışları örnek göstermişlerdir. Bu durum öğrencilerin çevre hakkı konusunda yeterli bir bilgi düzeyi kazandıklarını göstermektedir. Kaygusuz (2013)'un araştırması da öğrencilerin çevre hakkındaki bilgi düzeylerinin istenen düzeyde olduğunu göstermektedir. Ancak insan

haklarıyla ilgili herhangi bir davranışın bilgi düzeyinde kazanılması tutum ve davranışlara da aynı yeterlilikte yansıdığına garantisizdir. Zira Stanisic ve Maksic (2014)' e göre de ilköğretim seviyesindeki öğrencilerin sahip olması gereken çevresel beceri ve tutumlar çoğunlukla istenilen seviyelerde değildir.

Öğrencilere hak ve özgürlüklere yönelik ne bildikleri sorulduğunda haklarını özgürlüklere göre daha iyi ifade ettikleri ve içselleştirdikleri, özgürlük kavramıyla ilgili ise tam olarak bir içgörü kazanamadıkları fark edilmiştir. Özgürlüğü daha çok fiziksel serbestlik ve oyun oynama hakkı olarak algılayan öğrenciler için bu kavram soyut düzeyde kalmıştır. Benzer bir şekilde Güner ve Erdemli (2012)'nin çalışmasında da öğrenciler hak kavramını özgür olmakla eş değer tutmuşlardır. Hak ve özgürlük kavramı birbiriyle yakın ilişkili olsa da özgürlük, hak kavramına göre daha soyuttur. Bu yüzden öğrencilerin özgürlüğü açıklarken zorlanmalarının doğal olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin sorumluluk hakkındaki düşünceleri incelendiğinde ağırlıklı olarak okul ve aileye karşı sorumlulukları dile getirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin en fazla vakit geçirdikleri ortamların aile ve okul olması sorumluluk konudaki şemalarını bu iki kurum üzerinden şekillendirmelerinde etkili olmuş olabilir. Başaran ve Çınkır (2011)'in ayırdığı sorumluluk türlerine göre öğrencilerin geneli sorumluluğu “sorumlu olma” olarak algılamışlardır. Ancak diğer bir sorumluluk türü olan “sorumluluk alma” öğrenci görüşlerinde sık dile getirilmemiştir. Sadece bir öğrencinin hak ve sorumluluk ilişkisini kurması bu konu üzerinde farklı çalışmaların yapılmasının önemli olduğunu göstermektedir.

Öğrenciler son olarak haklarının olmaması durumunda düzensizliğin, çatışma ortamının, haksızlıkların ve kötülüklerin artacağını düşünmüşlerdir. İnsan haklarının toplumsal düzen için de bir güvence olduğu düşünüldüğünde öğrenci görüşlerinin doğru önermeler içerdiği söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

- Araştırmada öğrencilerin hak kavramına örnek vermedeki yeterliliği hak ve özgürlükleri savunma konusunda gösteremedikleri gözlemlenmiştir. Bu sebeple hak arayışı ile ilgili farklı bir uygulama geliştirilebilir.
- Araştırma sonucuna göre öğrenciler insan hakları eğitimine yönelik yöntem olarak somut ve oyuna dayalı, içerik olarak da daha fazla örnek olay etkinlikleri olan bir uygulama istediklerini ifade etmişlerdir. Bununla ilgili olarak oyunlaştırma gibi yöntemlerle bir program hazırlanabilir.

- Öğrenciler insan hakları eğitimi uygulamasının gündelik yaşamlarında kullanabilecekleri bilgileri kazandırdığını düşünmektedir. Bu yönüyle bundan sonra yapılacak soyut kavramları içeren çalışmalarda da öğrenci yaşantısını merkeze alacak uygulamalar olumlu etkiler yaratabilir.
- Öğrencilerin sorumluluk kavramını okul ve aileye karşı sorumlu olma algıladıkları görülmektedir. Sorumluluk alma anlayışının geliştirilmesi ile ilgili daha farklı çalışmalar yapılabilir.
- Öğrencilerin özgürlük kavramıyla ilgili ise tam olarak bir içgörü kazanamadıkları fark edilmiştir. Bu açıdan sadece özgürlük kavramına odaklanacak bir çalışma etkili olabilir.

Kaynakça

Aslan, S. ve Aybek, B. (2018). Sınıf öğretmenlerinin ilkökul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programına yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(1), 233-262.

Ayan, C. (2018). *İlkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programının CIPP modeli ile değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

Başaran, İ. E. ve Çınkır, Ş. (2011), *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi*. Ankara: Ekinoks Yayınevi

Bağlı, M.T. (2013). Ara-disiplin olarak vatandaşlık ve insan hakları eğitimi: İlköğretim öğrencilerinin insan haklarına ilişkin görüşleri. *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 296-310

Balbaş, N. L., Gürdoğan Bayır, Ö ve Ersoy, A. F. (2017). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersini öğretmenler ve öğrenciler nasıl algılıyor? *Sakarya University Journal of Education*, 7(1), 223-241.

Budak, L. ve Budak, Ç. (2014). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne ilkökul programları (1870-1936). *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(1), 51-68

Çelikkaya, T. ve Seyhan, O. (2016). Değerlerin kazanılmasındaki etkili faktörler (Öğrenci görüşleri). *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(36), 167-191.

Demir, T.G. ve Erdemli, Ö. (2012). İlköğretim öğrencilerinin hak ve sorumluluk kavramına ilişkin algıları. *7. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Deveci, H. ve Ay, T. (2009). İlköğretim öğrencilerinin günlüklerine göre günlük yaşamda değerler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 168-181.

Doğan, İ. (2007). *Vatandaşlık demokrasi ve insan hakları*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Flowers, N. (2007). *Compasito: Manuel on Human Rights Education For Children*. http://www.eycb.coe.int/compasito/chapter_0/pdf/3.pdf, adresinden 10.03.2019 tarihinde erişilmiştir.

Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2012). Etkili vatandaşlık eğitimi için bir öneri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 39-54.

Howe, R. B. & Covell, K. (2005). *Empowering children: children's rights education as a pathway to citizenship*. London: University of Toronto Press.

Johnson, A. (2014). Eylem araştırması el kitabı. (Y. Uzuner, M. Özten Anay, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.

Kaçar, H. ve Kaçar, M. (2016). İlkokul dördüncü sınıf öğretmenlerinin dördüncü sınıf insan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin görüşleri. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(8), 182-196.

Kale, N. (2003). *Nasıl bir insan? Nasıl bir öğretim?* Ankara: Ütopya Yayınevi.

Karagözoğlu, N. (2017). İnsan hakları eğitiminde gazetelerden yararlanma. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 64-79

Karaman-Kepeneci, Y. (1999a). İnsan hakları eğitiminde okul ve sınıf havasının rolü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 19, 353-361.

Karaman Kepenekci Y. ve Aslan C. (2013). Ortaöğretim okullarına önerilen 100 temel eser'deki romanlarda insan hakları üzerine bir çözümleme, *Eğitim ve Bilim*, 38(168), 183-197.

Karatekin, K. ve Elvan, Ö. (2016). 8. Sınıf öğrencilerinin demokrasi kavramına ilişkin bilişsel yapıları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, (USBES Özel Sayı II).

Kuş, Z. ve Çetin, T. (2014). İlköğretim Öğrencilerinin Demokratik Ülke Algıları *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(3),

Lohrenscheit, C. (2002). International approaches in human rights education. *International Review of Education*, 48(3-4), 173-185.

MEB, (2018). *İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı (ilkokul 4. sınıf)*. <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018120202622474> adresinden 02.03.2019 tarihinde erişilmiştir.

Mugali, S. S. (2014). A perspective study of human rights in India. *International Journal of Research-Granthaalayah*, 2(1), 47-54.

Oğuz Haçat, S. ve Demir, F. (2017). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin görüşleri. *Türkiye Bilimsel araştırmalar Dergisi*, 2(1), 1-17.

Öztürk, M. ve Palancı M. (2015). *Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi: Kavramsal Çerçeve*. Öztürk, M., Saydam, A. ve Palancı, M. (eds.) Demokrasi, Yurttaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi: İlkokul 4. Sınıf için Etkinlik Örnekleri. Kayseri: Orka Yayıncılık.

Stanišić, J. & Maksić, S. (2014). Environmental education in serbian primary schools: Challenges and changes in curriculum, pedagogy, and teacher training. *The Journal of Environmental Education*. 45 (2), 118–131.

Swimelar, S. (2009). Visual culture as a pedagogical tool toward human rights and global citizenship. *American Political Science Association Annual Conference*. September 2-6, Toronto, Canada

Turan, R. (2017). *İnsan hakları ve demokrasi eğitimi*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Uçuş, Ş. (2014). Çocuk hakları eğitimi programının hazırlanması ve değerlendirilmesi: Uygulama öğretmeninin ve katılımcıların görüşleri. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 3(2), 1-24.

Ulubey, C. ve Gözütok, F.D. (2016). Yaratıcı Drama ve Diğer Etkileşimli Öğretim Yöntemleri ile Geleceğin Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi. *Eğitim ve Bilim*, 40(182), 87-109

Uygun, O. (1996). *Türkiye'de demokrasi ve insan hakları*. Ankara: Todai Yayınları.

Üste, R.B. (2007). İnsan hakları eğitimi ve ilköğretimdeki önemi. *Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review*, 7(1), 295–310.

Vavla, L. (2009). Benefits of using newspapers, magazines and books in classroom. *LCPJ Publishing*, 2(2), 12-17.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Extended abstract

Purpose: When one considers that one of the biggest problems of the education system is that it cannot raise individuals who have the awareness of human rights, and are able to develop themselves and their environment, it is thought that human rights education will be effective to gain desired behaviors towards human rights in students. In addition, acquiring the concept of human rights which includes abstract concepts such as freedom, justice, respect, tolerance, and empathy at primary school through sample events and stories from the daily life can improve the intellectual competence of students. It is an issue frequently mentioned by teachers that human rights concepts, which are tried to be taught in the 1st, 2nd and 3rd grades through the subject called ‘science of life’, cannot be understood by students in a holistic manner. For this reason, within the scope of this research it is considered that it is important to give human rights education at the 3rd Grade level which is prepared to educate individuals who take responsibility for the exercise of rights and freedoms and respect justice and equality for the development of human rights and democracy culture. The aim of this study is to develop awareness in the 3rd grade students regarding human rights concepts

through human rights education, and to determine the students' views as to human rights at the end of the study.

Results: When unstructured observation records are examined, it is revealed that students talk about behaviors related to respect, tolerance, honesty and love values and examine these behaviors in depth. The students displayed that they comprehended basic rights by giving examples of rights and recognizing the characteristics of rights, and that they know the situations in which they will defend their rights by using the concepts of search for rights, consciousness of equality, and restriction of rights. As for the observation findings related to human rights skills, it was concluded that the skills which students displayed most were awareness of the environment they lived in, questioning and cooperation, and the other skills that followed these were self-confidence, conflict resolution and empathy.

After the training on human rights was applied, in the first part students were asked about their opinions on the application. The students stated that they were most happy to learn basic information about rights, they liked the examples given from their own lives, and obtained positive behaviors about human rights or their lives. The students stated that the concepts of children rights, citizenship, human dignity, freedom of religion and conscience, and freedom of thought and expression are the most unclear subjects. The last question asked to the students about the application of human rights education was about what this practice taught in and out of school. The gains that students think will be most useful to them inside and outside the school are cooperation and helping people in need.

In the second part, the students were asked what behaviors were appropriate with regards to human rights. It is concluded that 'respect' constitutes the center of human rights-related behaviors according to the opinions of the students. Secondly, students were asked what implications 'rights and freedoms' had to them. It is seen that students generally give examples of basic rights and freedoms. When asked what they felt responsible for, the students generally listed what they should do for their families, themselves, society and nature.

Discussion: When the observation results of the research are examined, it is seen that the value that the students emphasized most was 'respect'. Especially in the case of the children who mention the value 'respect for human dignity', it can be said that this is due to the events and behaviors that they observe or are exposed to in school. It has been observed that the subject that students have the most information about the concept of rights is giving examples

to basic rights. Students gave several examples as to ‘basic rights and freedoms’ based on the examples given to them , which supports the view that the subjects related to daily life motivate students to the classroom environment. When students' skills towards human rights are observed, it is seen that they have high awareness of the environment they live in. This situation is considered to be normal in children, who analyze their environment and society in more detail than adults.

Conclusion: This study aims to create awareness of human rights at the 3rd grade level in primary school. This awareness can be achieved at previous grades and preschool with different applications. In the research, it is observed that students have difficulty in interpreting and applying some values such as tolerance and honesty as well as some skills such as empathy and solving controversial situations. A value education study in this area may be effective. The students stated that they also wanted to study this course in different ways in terms of method and content. The use of methods such as gamification and drama may be effective in future studies.

Students think that human rights education practice provides them with information they can use in their lives. In this respect, in the future applications also, putting the students’ lives in the center will create positive effects. It was realized that students were not able to gain a complete insight into the concept of freedom. Therefore, a study focusing only on the concept of freedom can be effective.